

Biografistyka Pedagogiczna
Rok 10 (2025) nr 4
ISSN 2543-6112; e-ISSN 2543-7399
DOI: 10.36578/BP.2025.10.103

Paweł Łobacz*

Bohaterka z włodawskiej ławeczki: Pedagogiczne inspiracje biografią Krystyny Krahelskiej i jej upamiętnianie

The Heroine from the Bench in Włodawa: Educational Inspiration from the Biography of Krystyna Krahelska and Her Commemoration

Abstract: Krystyna Krahelska's biography provides an important starting point for reflection on the essence of the pedagogical mission. Her formation based on patriotic values, systematic improvement of her own character, and consistent concern for ethics place her among figures with a clearly defined, unyielding attitude, capable of serving as a role model. Krahelska's activity in the areas of independence, scouting, and social work, as well as her artistic and poetic work, clearly indicate that commitment to the national community and to other people should be seen as a moral obligation and not merely a voluntary form of activity. Her life and work also emphasize the need for a holistic approach to personality development, which should not be limited to one dimension, but should take into account harmonious physical, ethical, spiritual, cognitive, and social development. Krystyna Krahelska's life story is undoubtedly a valuable and relevant contribution to the development of contemporary pedagogical reflection.

Keywords: Krystyna Krahelska, Włodawa, patriotism, education, scouting.

* Paweł Łobacz (ORCID: 0009-0009-3971-8734) – mgr, Akademia Zamojska, Instytut Pedagogiki; kontakt: pawel.lobacz@akademiazamojska.edu.pl.

Wstęp

Współczesna biografistyka, analizując wzorce osobowe i modele wychowawcze, często sięga po biografię osób, których życie i działalność pozostawiły trwały ślad w zbiorowej pamięci narodu. Przykładem takiej postaci jest Krystyna Krahelska – harcerka, sanitariuszka, poetka i etnografka, kobieta, która swoim życiem i postępowaniem konsekwentnie realizowała misję pedagogiczną. Słusznie zauważył to Andrzej Radziwiński: „historia jednostek wybitnych jest nie tylko zapisem ich działań, lecz także nośnikiem wartości, które stają się punktem odniesienia dla kolejnych pokoleń”¹. Polscy bohaterowie i patrioci okresu międzywojennego i II wojny światowej wyróżniali się konsekwencją w postawie patriotycznej, moralnej, obywatelskiej i społecznej. Ich „proces wychowania nie zawsze odbywał się w salach lekcyjnych, lecz często przez przykład – cichy, a zarazem donośny – dający świadectwo wierności ideałom”². Krystyna Krahelska, kojarzona z pomnikiem warszawskiej Syrenki i pieśnią zaprawiającą do boju „Hej, chłopcy, bagnet na broń!”, jawi się jako osoba realizująca ideał wychowania integralnego – łączącego rozwój intelektualny, moralny i społeczny. Jak zaznacza Ryszard Skrzyniarz, badacz biografistyki pedagogicznej: „Biografie nauczycieli i wychowawców jako tych, którzy przyczyniali się do kształtowania przyszłych pokoleń, w czasach nowożytnych zyskały ogromne znaczenia, gdyż nie tylko ukazują dokonania pedagogów, ale i wskazują na przekazywane przez nich wartości”³. Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie biografii Krystyny Krahelskiej oraz ukazanie jej jako patriotki, harcerki i wychowawczyni poprzez wskazanie jej wielu zaangażowań: działalności harcerskiej, pracy naukowej, społecznej i konspiracyjnej. Bezpośrednią inspiracją do napisania niniejszego artykułu stała się popularyzacja bohaterki w lokalnej społeczności miasta Włodawa, a także uroczystości związane z zainstalowaniem ławeczki Krystyny Krahelskiej.

- 1 A. Radziwiński, *Bohaterowie jako źródło wartości w edukacji historycznej*, Toruń 2012, s. 15.
- 2 E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna jako obszar wiedzy i praktyki*, Warszawa 2006, s. 198.
- 3 R. Skrzyniarz, Wprowadzenie, „Biografistyka Pedagogiczna”, 2 (2017) nr 1, s. 10, DOI: 10.36578/BP.2017.02.01.

Rys biograficzny Krystyny Krahelskiej

Krystyna Krahelska urodziła się 24 marca 1914 r., we wsi Mazurki nad rzeką Szczarą w powiecie baranowskim, gminie Niedźwiedzice⁴. Była pierwszym dzieckiem Jana i Janiny Krahelskich. Rok później urodził się syn Bohdan.

Rodzice Krystyny Krahelskiej pochodzili z rodzin szlacheckich. Ojciec zdobył solidne wykształcenie. Początkowo ukończył Akademię Rolniczą w czeskim Taborze, uzyskując w 1903 r. tytuł inżyniera melioracji. Następnie studiował na wydziale inżynierii w Akademii Rolniczej w Moskwie, jednak na skutek prześladowań opuścił uczelnię w 1905 r. i powrócił do Czech, aby ukończyć studia na wydziale hydrotechniki Politechniki w Pradze w 1911 r. Zdobyte wykształcenie wykorzystywał w pracy zawodowej – w administracji państwowej. Zarządzając posiadłością rodzinną w Mazurkach, prowadził tajne nauczanie polskich chłopców – uczył pisania i czytania w języku polskim, a także liczenia. Jego patriotyzm widoczny był głównie w pracy konspiracyjnej – posiadał nielegalną drukarnię zaopatrującą ludność lokalną w odezwy patriotyczne, podręczniki do nauki języka polskiego oraz modlitewniki drukowane w języku polskim⁵.

Matka Janina – z domu Bury – studiowała na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie na wydziale filozofii (specjalność: biologia). Następnie została zatrudniona w charakterze demonstratorki oraz asystentki, w czym była pionierką, ponieważ praca ta zarezerwowana była wyłącznie dla mężczyzn. Brak możliwości uzyskania paszportu do zaboru austriackiego spowodował przerwanie pracy, decydując się na małżeństwo z Janem w 19 lipca 1912 r., zrezygnowała z kariery naukowej na rzecz rodziny. W 1919 r. powróciła do pracy jako pracownik naukowy na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1920 r. otrzymała stopień naukowy doktora filozofii⁶.

Rodzina Krahelskich często zmieniała miejsce zamieszkania. W 1915 r. zmuszeni byli do ucieczki przed frontem rosyjskim do rodzinnych majątków Czarnockich na Polesiu, w 1919 r. zaś – do Czarnej Wsi pod Krakowem, gdzie mieszkała ciotka Krystyny, Wanda Filipowiczowa⁷. Wiosną 1920 r., Krystyna

4 H. I. Krahelska, *Opowieść o zwyczajnej dziewczynie*, Warszawa 1972, s. 13.

5 M. M. Grochowska, B. Tomecka, *Niezłomna Warszawska Syrena, Opowieść biograficzna o Krystynie Krahelskiej, jej rodzinie i przyjaciółach*, Warszawa 2019, s. 28.

6 Tamże, s. 28–29.

7 Tamże, s. 31.

i Bohdan wraz z babcią Idalią, powrócili na Lubelszczyznę, do Puław, gdzie znaleźli schronienie w posiadłości Zofii Czarnockiej – siostry babci Idalii. Matka przebywała w Krakowie, kończąc pracę doktorską, a ojciec – służąc ojczyźnie – rzadko bywał z dziećmi.

Po wojnie polsko-bolszewickiej – w 1921 r. – Jan Krahelski otrzymał powołanie do pracy w Delegacji Polskiej Mieszanej Komisji Granicznej na Wschodzie z siedzibą w Łachwie. Od tego czasu rodzina Krahelskich przebywała razem. Praca Jana związana była z przyjmowaniem w domu żołnierzy przydzielonych do Komisji Granicznej. Dzieci uczestniczyły w spotkaniach z gośćmi, ucząc się jednocześnie patriotyzmu, szacunku do armii, a także pieśni patriotycznych i ludowych. Ojciec Krahelskiej – za pracę na rzecz ojczyzny – otrzymał Odznakę Dywizji Podlaskiej, Odznakę Pamiątkową Delegacji Polskiej Mieszanej Komisji Granicznej, Krzyż Walecznych nadany przez dowództwo 3. Armii oraz awans na podpułkownika. W 1923 r. rodzina Krahelskich powróciła do Mazurek. Skutki wojny spowodowały, iż cały majątek został rozgrabiony, ziemia zaniedbana, a ludność żyła w nędzy. Możliwości porzucenia majątku i przeprowadzenie się na zachód przez Krahelskich nie były brane pod uwagę, gdyż rodzice Krystyny podjęli decyzję ratowania majątku i odbudowania zniszczeń.

W 1925 r. nastąpiła kolejna zmiana miejsca zamieszkania. Jan Krahelski został powołany na stanowisko starosty w Brześciu, a następnie w 1926 r. otrzymał nominację na wojewodę poleskiego. Rodzina w tym czasie osiedliła się w służbowym mieszkaniu, a dzieci rozpoczęły naukę w szkolnictwie publicznym. Krystyna była pilną uczennicą, nie interesowały jej względy innych czy kumoterstwo, czego dowodem była decyzja o zmianie profilu klasy na matematyczno-przyrodniczy, gdy odkryła, że jest faworyzowana przez nauczyciela łaciny⁸. Uczciwość, odwaga i pracowitość dziewczyny budziły szacunek wśród kolegów.

Pielęgnowanie postawy patriotycznej doprowadziło Krystynę Krahelską do złożenia przyrzeczenia harcerskiego w 1928 r. i wstąpienia w szeregi drużyny harcerskiej im. Jana Kilińskiego w Chorągwi Poleskiej ZHP⁹. Zainteresowanie etnografią i obcowanie z kulturą Polesia pozwoliły jej szczególnie zaangażować się podczas Zlotu Skautów Słowiańskich w Pradze czeskiej w 1931 r. (harcerki z Polesia w oryginalnych strojach ludowych prezentowały kilimy, serwety,

8 Tamże, s. 37.

9 Tamże, s. 39.

krajki, chusty, wyroby z drewna i ceramiki, pisanki, hafty, wycinanki i stroje ludowe reprezentujące różne regiony Polski)¹⁰. Wieczorami odbywały się śpiewy przy ognisku, którym przewodziła Krystyna.

W 1932 r. Krahelska zdała maturę i rozpoczęła studia na Wydziale Geografii Uniwersytetu Warszawskiego¹¹. Zamieszkała w Warszawie u siostry ojca – Wandy Filipowiczowej, znanej w środowisku intelektualistów, artystów, patriotów walczących o niepodległość Polski (wśród gości przebywających w domu ciotki znalazła się Ludwika Nitschowa, rzeźbiarka i autorka pomnika Syrenki warszawskiej)¹².

W 1935 r. Krystyna przeniosła się do Zakładu Etnografii i pod kierunkiem prof. Cezarii Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowej (żony premiera Janusza Jędrzejewicza) napisała pracę proseminaryjną *Interpretacja koszuły poleskiej (tzw.) soroczki*¹³, a następnie prowadziła badania naukowe na Huculszczyźnie¹⁴. W 1939 r. obroniła pracę magisterską pt. „Rok obrzędowy we wsi Mazurki”¹⁵.

Po ukończeniu studiów wróciła do rodzinnej posiadłości we wsi Mazurki. Rodzina przebywała razem zaledwie kilka miesięcy – do wybuchu II wojny światowej. W pierwszych dniach września Krahelska wyjechała do Warszawy,

10 Tamże, s. 40.

11 B. Wachowicz, *Bohaterki Powstańczej Warszawy*, Warszawa 2014, s. 67.

12 Pomnik warszawskiej Syrenki znajduje się nad Wisłą w pobliżu mostu Świętokrzyskiego i symbolizuje walkę, odwagę oraz poświęcenie. Został on przygotowany przez rzeźbiarkę Ludwikę Nitschowową w latach 1936–1937. Pozowała do niego Krystyna Krahelska, której twarz stała się obliczem legendarnej obrończyni Warszawy. Syrena z mieczem i tarczą, gotowa do walki, doskonale odzwierciedlała cechy, które reprezentowała Krystyna: niezłomność, odwagę i gotowość do poświęcenia się dla wspólnoty. Podczas Powstania Warszawskiego Krahelska oddała życie, niosąc pomoc innym. Rzeźba przetrwała wojnę, mimo zniszczeń Warszawy. Obecnie Syrenka jest herbem miasta Warszawy i symbolem walk II wojny światowej.

13 M.M. Grochowska, B. Tomecka, *Niezlomna*, s. 48.

14 Huculszczyzna to region w zachodniej Ukrainie, obszar Karpat Wschodnich. Od XII w. należał on do Rusi Halicko-Wołyńskiej, a od panowania Kazimierza Wielkiego do Rzeczypospolitej (od XIV w.). W wyniku rozbioru polski w 1772 r. Huculszczyzna znalazła się pod zaborem austriackim, a po odzyskaniu niepodległości ponownie została przyłączona do Polski. Podział geopolityczny po II wojnie światowej pozostawił ziemie Huculszczyzny w granicach ZSRR. Nazwa regionu pochodzi od Huculi – górali pochodzenia ruskiego i włoskiego.

15 H.I. Krahelska, *Opowieść*, s. 132.

aby nieść pomoc jako sanitariuszka, kopała także rowy przeciwczołgowe. Marsz wojsk niemieckich na wschód przyczynił się do podjęcia decyzji o powrocie do rodziców. 17 września 1939 r. wojska sowieckie wkroczyły do Polski i rodzina Krahelskich bezpowrotnie opuściła majątek w Mazurkach, wyjeżdżając do Grodna, następnie do Białegostoku, by zamieszkać w Warszawie. Wiosną 1940 r. – dzięki gościnności zaprzyjaźnionej rodziny Krassowskich – Krahelscy przenieśli się do Pieszej Woli¹⁶.

Krystyna otrzymała pracę w Instytucie Naukowym Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach i zamieszkała u swoich ciotecznych babek Czarnockich. Aktywnie uczestniczyła w działaniach konspiracyjnych, pełniąc funkcję kuriera.

W kwietniu 1943 r. jej ojciec został brutalnie pobity przez grupę dezerterów, ale nie zdradził miejsca ukrycia broni partyzanckiej. To spowodowało, iż Krystyna sprowadziła się do Włodawy, aby razem z matką opiekować się ojcem w szpitalu. Dyrekcja szpitala zauważyła doświadczenie, wiedzę oraz troskliwą opiekę nad chorym ojcem i w czerwcu 1943 r. zatrudniła Krahelską na stały etat pielęgniarki szpitalnej. Po pracy w szpitalu, opiekowała się chorymi w prywatnych domach i wykonywała zastrzyki. Była wysoko ceniona przez personel medyczny i ludność lokalną. Członkostwo w chórze parafialnym pozwoliło zaprzyjaźnić się z Reginą Jachimczuk, która została przez Krahelską przyuczona do wykonywania zawodu pielęgniarki. Jak opisuje: „Najpierw wykonywaliśmy zastrzyki w poduszczykę, na koniec kazała prawdziwie zastrzyki aplikować w jej ciało, byśmy potrafiły robić to naprawdę dobrze”¹⁷.

Po rekonwalescencji ojca, rodzice Krystyny wyjechali do Woli Justowskiej pod Krakowem, a Krystyna powróciła do Warszawy. W dniu wybuchu Powstania Warszawskiego, 1 sierpnia 1944 r., została postrzelona, gdy niosła pomoc medyczną dla członka plutonu 1108 „Jeleń”. W nocy z 1 na 2 sierpnia patrol zabrał ją do punktu sanitarnego, zmarła 2 sierpnia 1944 r. z powodu wykrwawienia.

Patriotyzm w życiu Krystyny Krahelskiej

Krystyna Krahelska pochodziła z rodziny o silnych tradycjach niepodległościowych. Postawa dziadka Aleksandra – powstańca styczniowego – rodziców

16 M.M. Grochowska, B. Tomecka, *Niezlomna*, s. 152.

17 Tamże, s. 107

i krewnych, kształtowały we wczesnych latach Krystyny cechy oraz wartości, które w sposób szczególny uzewnętrżniły się w czasie II wojny światowej. Rodzice swoim zachowaniem wskazali młodej Krystynie, jak z wrażliwością i współczuciem odnosić się do drugiego człowieka. Ponadto od najmłodszych lat uczona była szacunku i umiłowania do ojczyzny, lokalnych pieśni, kultury, obyczajów i obrzędów, wrażliwości na poezję i muzykę.

W wieku sześciu lat Krahelska brała udział w ogólnopolskiej zbiorce na rzecz Skarbu Narodowego, przekazując swoje oszczędności dla armii polskiej¹⁸. Zarówno Krystyna, jak i jej brat mieli częsty kontakt z żołnierzami polskimi, gdyż praca ojca polegała na ustaleniu granicy wschodniej, co związane było z wizytami mundurowych w domu Krahelskich.

W czasie studiów Krahelska mieszkała u siostry ojca – wielkiej patriotki, której postawa, praca i kontakty pozwoliły Krystynie poznać znane osobistości, w tym rzeźbiarkę Ludwikę Nitschową. Utrzymanie znajomości zaowocowało współpracą na płaszczyźnie artystycznej, czego efektem było powstanie pomnika Syrenki Warszawskiej, do którego pozowała Krystyna Krahelska. Był to ostatni obelisk wzniesiony przed II wojną światową, symbolizował on waleczną syrenę z mieczem w ręku chroniącą Warszawę.

Po wybuchu wojny, 1 września 1939 r., Krahelska opuściła rodzinną miejscowość Mazurki i wyjechała do Warszawy, aby nieść pomoc potrzebującym. Doświadczenie harcerskie pozwoliło jej udzielać podstawowej pomocy medycznej, a siła fizyczna – kopać rowy przeciwczołgowe czy odgrzebywać z gruzów walczących żołnierzy.

W czasie okupacji Krahelska zaangażowała się w pracę na rzecz Armii Krajowej i Polskiego Podziemia, przyjmując pseudonim „Danuta”. Jako kurierka przewoziła broń, amunicję, szyfry i meldunki, a także prasę podziemną i mapę. Działała w znanych sobie terenach Polesia, jeździła jako sanitariuszka do oddziałów partyzanckich i szkoliła dziewczęta do służby sanitarnej¹⁹. Możliwość pracy konspiracyjnej uzyskała dzięki zatrudnieniu w Instytucie Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach i znajomościach, jakie tam pozyskała. Uzyskała dokument potwierdzający pełnienie funkcji zbieracza ziół leczniczych oraz przemysłowych na potrzeby armii niemieckiej, dzięki temu

18 Tamże, s. 32.

19 Tamże, s. 81.

uniknęła utraty wolności podczas łapanek czy kontroli dokumentów. Udzielała pomocy Żydom, ryzykując własnym życiem.

Była także autorką wierszy i pieśni, które charakteryzowały się tonem zagrzewającym do walki, podnoszącym na duchu i budującym wspólnotę. Jej najbardziej znanym utworem jest *Hej, chłopcy, bagnet na broń!*²⁰, który stał się jednym z hymnów Powstania Warszawskiego. Jak podkreśla Adam Borkiewicz: „To ona – ta łączniczka Danuta – swoją pieśnią bojową, swą porywającą odwagą i poświęceniem wyczarowała niewymierne siły, które stworzyły 63 dni walki o wolność”²¹. Skomponowała także *Kołysankę* dla rannych żołnierzy oraz wiersze o przesłaniu wolnościowym, np. *Kujawiak* czy *Wiersz o chłopcu polskim*.

Ostatnim dowodem patriotyzmu Krystyny był udział w Powstaniu Warszawskim 1 sierpnia 1944 roku. Podczas akcji zdobywania redakcji „Nowego Kuriera Warszawskiego” – opatrując rannych żołnierzy – została postrzelona. Zmarła następnego dnia w wyniku odniesionych obrażeń.

Krystyna Krahelska jako harcerka

W 1925 r. rodzina Krahelskich przeprowadziła się do Brześcia, w związku z powołaniem Jana Krahelskiego na stanowisko starosty w Brześciu. Miasto dysponowało możliwościami rozwoju zainteresowań sportowych. Rozwijała się także drużyna harcerska w sekcji żeńskiej²².

Krystyna Krahelska była dobrze zbudowaną dziewczyną, wysportowaną, silną i najwyższą w klasie, co wzbudzało szacunek ze strony społeczności szkolnej. Potrafiła świetnie pływać, przebywać wielokilometrowe wędrówki i dobrze

20 Fragment tekstu:

Hej, chłopcy, bagnet na broń!
Długa droga, daleka, przed nami,
Mocne serce i silna dłoń,
Bagnet na broń, bagnet na broń!

Bo kto wie, czy to jutro, pojutrze, czy dziś,
Przyjdzie rozkaz, że już, że już trzeba nam iść!
Bo kto wie, czy to jutro, pojutrze, czy dziś,
Przyjdzie rozkaz, że już, że już trzeba nam iść!

21 A. Borkiewicz, *Powstanie warszawskie: zarys działań natury wojskowej*, Warszawa 1969, s. 553.

22 M.M. Grochowska, B. Grzymała-Siedlecki, *Krystyna Krahelska: Obudźmy jej zamknięty śpiew*, Warszawa 1996, s. 44–45.

orientowała się w terenie. Za namową przyjaciółek Wandy i Jadwigi Pankiewiczównych oraz prymusa Wiesława Barwicza w 1928 r. wstąpiła do drużyny harcerskiej im. Jana Kilińskiego w Chorągwi Poleskiej ZHP²³. Data zbiegła się z otrzymaniem prezentu od babci Idalii w postaci skórzanego notesu, który w latach 1928-1935 stał się pamiętnikiem Krystyny. Komentarz siostry Krystyny ukazuje jej stosunek emocjonalny do harcerstwa: „Odnalazła wreszcie coś, co ułatwia jej jakie takie pogodzenie się z miastem i, chociaż nie uwalnia się od tęsknoty za rodzinnymi stronami, sprawia, że Krystyna od tej chwili czuje się naprawdę potrzebna”²⁴.

Po ukończeniu kursu drużynowych w Serpelicach, przydzielono jej drużynę „wilczków”, czyli najmłodszych dziewcząt. Prowadząc zbiórki, uczyła swoje podopieczne historii, piosenek ludowych i patriotycznych, przyrody, a także wprowadzała elementy autorskiej poezji. Wychowywała zuchunki w duchu zaradności, pracowitości, braterstwa, opiekując się wspólnie grobami żołnierzy powstańczych, chodząc na wyprawy terenowe poznając przy okazji przyrodę i historię miejsc, do których docierały.

W 1931 r. Krystyna została wydelegowana na Zlot Skautów Słowiańskich w Pradze czeskiej. Był to jej pierwszy wyjazd za granice Rzeczypospolitej. Odpowiedzialna była za magazyn wyprawy. Organizatorzy zaprosili harcerzy na defiladę oraz wskazali miejsca noclegu. Polscy druhowie i druhenki nie skorzystali z zaproszenia. Samodzielnie urządzili obóz z wystawną bramą słowiańską i rzeźbami. Wewnątrz obozu została zorganizowana poczta polowa, biuro wymiany pieniędzy, punkt sanitarny, a także ołtarzyk, przy którym odmawiano modlitwy. Przy wysokim maszcie z flagą Polski ułożono z kamyków, cegieł, plasteliny i barwionego piasku mapę Polski z chorągiewkami, wskazującymi miejsca, z których pochodzili przedstawiciele chorągwi polskich ZHR przybyłych na zlot²⁵. Podczas wspólnych wydarzeń obozowych, a w szczególności organizowanych wewnątrz Polskiego obozu, harcerki i harcerze prezentowali kulturę rodzimą, m.in.: wystawę sztuki ludowej z eksponatami regionalnymi, własne wyroby gastronomiczne, czy występy artystyczne. Grupa z Polesia, do składu której należała Krahelska, odznaczała się rozśpiewaniem i ogromnym

23 M.M. Grochowska, B. Tomecka, *Niezlomna*, s. 39.

24 H. Krahelska, *Opowieść o zwyczajnej dziewczynie*, Warszawa 1960, s. 45.

25 M.M. Grochowska, B. Grzymała-Siedlecki, *Krystyna*, s. 59–60.

repertuarem pieśni harcerskich i ludowych. Talent, muzykalność i znakomity słuch muzyczny, pozwoliły zasłynąć Krahelskiej podczas Złotu. Oprócz śpiewów solowych, sprawnie także kierowała chórem wielogłosowym. Uznanie harcerzek z Polski zostało zwieńczone nagrodą za wzorowe prowadzenie obozu. Uczestnictwo Krahelskiej w Zlocie Skautów Słowiańskich zostawiło trwały ślad nie tylko w jej pracy harcerskiej, ale i stosunku do spraw narodowościowych, a także międzyludzkich²⁶.

Krystyna Krahelska uczestniczyła jeszcze w wakacyjnym obozie harcerskim w Tomaszówce obok Włodawy, zorganizowanym przy współpracy Poleskiej Komendy Chorałgi i Poleskiego Towarzystwa Kolonii Letnich, którego kierownikiem była jej matka – Janina.

W 1932 r. pozytywnie zdała maturę i tym samym zakończyła czynny udział w społeczności harcerskiej. Podczas czterech lat (1928–1932) funkcjonowania w strukturach harcerskich, Krahelska nabyła umiejętności organizatorskich, uczyła się podstawowych zasad przetrwania w trudnych warunkach, a przede wszystkim kształciła młode dziewczęta w duchu patriotyzmu i szacunku dla lokalnej kultury. Jej zaangażowanie w bractwo harcerską oraz poświęcenie, uzewewnętrzniają potrzebę dążenia do przynależności narodowej i pracy na rzecz niedawno odrodzonej ojczyzny. Ujawnił się też instynkt opiekuńczy i troska o dobre wychowanie młodszego pokolenia. Przekazywała wiedzę „wilczkom”, uczyła ich nie tylko podstawowych umiejętności, ale także rozwijała zainteresowanie przyrodą, którą dobrze знаła i rozumiała. Stan emocjonalny został upamiętniony w poezji ze skórzanego notesu. W tym okresie powstały wiersze: *O prababczynych pantofelkach* (1930)²⁷, opowiadający o historii rodzinnej i szacunku do tradycji; *Było tak dobrze, leniwie*, opisujący tęsknotę za macierzyństwem²⁸; *Nieście Chopinowe serce*, do napisania którego zainspirowała Krahelską muzyka i osoba Fryderyka Chopina²⁹. Wiersz powstał w 1929 r., z okazji osiemdziesiątej rocznicy śmierci polskiego pianisty epoki romantyzmu, zapoznając jednocześnie zuchenkę z historią serca Chopina, które wróciło do Polski, tak jak tego pragnął.

26 Tamże, s. 63.

27 K. Krahelska, *O prababczynych pantofelkach*, „Rota”, 1994, nr 1/2, s. 110.

28 Taż, *Było tak dobrze, leniwie*, w: *1927–1944: Zbiór wierszy Krystyny Krahelskiej*, oprac. B. Tomecka, Warszawa 2019.

29 Taż, *Nieście Chopinowe serce*, w: *1927–1944*.

Krystyna Krahelska, jako harcerka, była (według wspomnień świadków) osobą serdeczną, przyjacielską, pomocną, a w kontaktach – bezpośrednią. Była lubiana przez braci harcerską, o czym świadczy przydomek „Siostrzyczka Poleska”. Potrafiła organizować zbiórki „wilczków”, a także pracować nad przygotowaniem do międzynarodowego zlotu. Zainteresowanie lokalną kulturą było niezwykle przydatne podczas funkcjonowania w strukturach Chorągwi Poleskiej Związku Harcerstwa Polskiego. Przyrzeczenie złożone w 1928 r. przez 4 lata było dewizą życiową, z którą Krystyna Krahelska utożsamiała się w każdym ze słów: „Mam szczerą wolę całym życiem służyć Bogu i Ojczyźnie, nieść pomoc bliźnim i być posłuszną prawu harcerskiemu”³⁰.

Obecnie jest patronką drużyn harcerskich, m.in.: 17. Rumskiej Drużyny Harcerskiej (ZHP Rumia), której główną misją jest kształtowanie postaw patriotycznych i społecznych wśród młodzieży, nawiązując do ideałów swojej patronki; 1. Nadwieprzańską Drużyną Harcerok „Róża Wiatrów” (ZHR), która kładzie nacisk na rozwój duchowy i obywatelski swoich członkiń, inspirując się życiem i twórczością Krahelskiej; 82 Warszawskiej Drużyny Harcerok „Żywioły” (ZHR), promującą wartości patriotyczne i społeczne.

Pedagogia Krystyny Krahelskiej

Krystyna Krahelska nie miała dyplomu z pedagogiki, nie była wykwalifikowanym nauczycielem. Praca, którą wykonywała, wynikało z jej własnego doświadczenia, a nade wszystko z podstaw wychowania przekazanych w domu rodzinnym. Swoim życiem i zachowaniem reprezentowała cechy dobrego pedagoga.

Od 1929 r. – po ukończeniu kursu drużynowych – aktywnie uczestniczyła w kształceniu młodych harcerok. Podczas zbiórek odznaczała się opiekuńczością, serdecznością, cierpliwością i wyrozumiałością. Matka Krystyny w następujący sposób opisywała wspomnienie jednej z defilad: „Widzę ją, jak przed jakąś defiladą obiega swoje małe harcerki”³¹.

30 W okresie II Rzeczypospolitej Polskiej (1918-1939) używano nazwy Polska zamiast słowa Ojczyzna. Po 1945 roku wpływy PRL doprowadziło do usunięcia odniesienia do Boga, a słowo „Polska” brzmiało „Polska Ludowa”. Od 1989 powrócono do przyrzeczenia zgodnego treściowo z początków. Przedstawiony tekst stanowi wersję współczesną.

31 M.M. Grochowska, B. Grzymała-Siedlecki, *Krystyna*, s. 59.

Korzystała z wiedzy zdobytej w dzieciństwie, którą później rozwijała, pobierając naukę u specjalistów bądź studiując. Niewątpliwie była obdarzona słuchem absolutnym oraz mocnym i dźwięcznym głosem. Talent muzyczny wykorzystywała do pracy z wilczkami. Uczyła zuchunki piosenek patriotycznych i ludowych, kształciła w zakresie przyrody i historii, również przekazywała wiedzę dotyczącą podstawowych robót i zaradności.

Okres studiów – od 1932 r. – pozwolił Krahelskiej pozyskać wiedzę niezbędną do rozwijania swoich pasji związanych z etnografią, a także muzyką. W tym okresie poznała Bronisława Rutkowskiego, który prowadził w radiu cykl audycji „Cała Polska śpiewa” i umożliwił jej śpiewanie i propagowanie ludowych pieśni związanych z jej rodzinnymi terenami. Rozpoznawalność Krystyny Krahelskiej i wsparcie przyjaciół sprawiły, że była zapraszana do prezentowania swoich umiejętności śpiewu oraz autorskiej poezji na wystawach związanych z kulturą ludową. Poglós i nawiązane znajomości pozwoliły jej śpiewać nie tylko na uroczystościach lokalnych, ale także międzynarodowych, czego przykładem były cośrodowe spotkania literackie, muzyczne, artystyczne i krajoznawcze w Wilnie, na których pojawiali się: ówczesny prezydent prof. Ignacy Mościcki, Zofia Nałkowska, Juliusz Osterwa, Aleksandra Zelwero-wicz czy Stefan Jaracz³². Zdobywanie prestiżu jest cenną cechą pedagoga, pozwalającą na skupienie uwagi wychowanków, ich zainspirowanie. Umożliwia także prowadzenie procesu kształcenia z większą swobodą i pewnością. Dzięki działalności artystycznej na salonach, wśród znamienitych gości, Krahelska miała możliwość edukowania bywalców w kulturze lokalnej związanej z Polesiem i Huculszczyzną.

Początek II wojny światowej zmusił Krahelską do podjęcia decyzji o wykorzystaniu zdobytej wiedzy ku obronie wartości, patriotyzmu i Polski. Wiedza harcerska została w wykorzystana w posłudze we włodawskim szpitalu. Pustkę związaną z rozwojem naukowym i artystycznym wypełniła działalność poetycka i kompozytorska. W poezji i wierszach uwidacznia się talent pedagogiczny Krahelskiej. Wśród znajomych wspierała i umacniała postawę patriotyczną, wykorzystując swoją duszę artystyczną. Efektem jej działalności muzycznej było powstanie pieśni patriotycznych, np. *Hej chłopcy, bagnet na broń*, *Kołysanka powstańcza* czy *Podaj mi rękę, kolego*. Analiza wierszy oraz pieśni

patriotycznych tego okresu, zagrzewających do walki, wskazuje na rozwój jej osobowości Krystyny Krahelskiej, wejście w dojrzałość z bagażem doświadczenia zdobytego w latach młodości.

Zasługi i dokonania Krystyny Krahelskiej zostały docenione m.in. poprzez nadanie jej imienia szkołom i placówkom edukacyjnym, np.: Szkole Podstawowej nr 212 im. Krystyny Krahelskiej w Warszawie oraz Zespołowi Szkół Specjalnych nr 89 im. Krystyny Krahelskiej w Warszawie. Ponadto imię Krystyny Krahelskiej nosi Gminna Biblioteka Publiczna w Sosnowicy, w obszarze której znajduje się związana z Krahelską Piesza Wola³³.

Fot. 1. Ławeczka Krystyny Krahelskiej we Włodawie. Fot. Paweł Łobacz

Wkład Krystyny Krahelskiej w edukację młodych sanitariuszek pracujących w szpitalu włodawskim w latach 1943–1944 został trwale upamiętniony pomnikiem znajdującym się na skwerze przy Włodawskim Domu Kultury. Dzięki inicjatywie Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Włodawskiej i zaangażowaniu władz lokalnych zaprojektowano i zainstalowano Ławeczkę Krystyny Krahelskiej. Uroczystość odsłonięcia pomnika odbyła się 30 września 2022 r.

33 <https://www.sosnowica.naszabiblioteka.com/o-bibliotece/o-patronie>, dostęp: 24.04.2025.

Wśród zaproszonych gości znalazły się m.in. osoby reprezentujące Muzeum Niepodległości w Warszawie, Instytut Pamięi Narodowej, Oddział w Lublinie, kombatancki Szarych Szeregów, a także delegacja Szkoły Podstawowej nr 212 im. Krystyny Krahelskiej w Warszawie. W centrum miasta postawiono tablicę informacyjną oraz budki niefoniczne w których można pozyskać informacje na temat Włodawy i jej bohaterach oraz wsparcia Krahelskiej dla społeczności przedwojennego miasta.

Fot. 2. Tablica upamiętniająca Krystynę Krahelską we Włodawie. Fot. Paweł Łobacz

Powstanie Ławeczki Krystyny Krahelskiej przyczyniło się do przybliżenia postaci lokalnej społeczności. Od 2022 r. są organizowane wernisaże upamiętniające warszawską Syrenkę. W 2025 r. z inicjatywy Prezydium Zarządu Głównego Towarzystwa Przyjaciół Warszawy został odznaczony Burmistrz Włodawy Pan Wiesław Muszyński w uznaniu za ocalenie od zapomnienia bohaterstwa żołnierzy i ludności cywilnej w Powstaniu Warszawskim.

Fot. 3. Znajdująca we Włodawie budka nietelefoniczna, która umożliwia wysłuchanie informacji o Krystynie Krahelskiej. Fot. Paweł Łobacz

Choć Krystyna Krahelska nie pełniła formalnie roli pedagoga, jej działalność w harcerstwie, konspiracji, a także w instytucjach naukowych, pozostawiła ważny akcent edukacyjny i wychowawczy, wpisując się w szeroko rozumianą misję pedagogiczną.

Konkluzja

Biografia Krystyny Krahelskiej pozwala na głębszą refleksję nad misją pedagogiczną. Wychowanie w duchu patriotyzmu, nieustanna praca nad własną osobowością, moralnością, życzliwością, miłosierdziem, czy godnością, czynią Krahelską wzorem do naśladowania. Owe cechy charakteryzują ludzi niezłomnych.

Działalność patriotyczna, harcerska, społeczna, a także artyzm i poezja Krystyny Krahelskiej niosą przesłanie, iż praca na rzecz Ojczyzny oraz drugiego człowieka, winna być obowiązkiem i powinnością, a nie fakultatywnym działaniem. Ponadto, kształtowania osobowości nie należy ograniczać do wąskiej perspektywy, ale otwierać się na rozwój integralny – obejmujący sferę fizyczną, moralną, duchową, intelektualną oraz społeczną. Świadection życia Krystyny Krahelskiej stanowi tym samym niewątpliwie istotny wkład dla współczesnej myśli pedagogicznej.

Streszczenie: Biografia Krystyny Krahelskiej stanowi istotny punkt wyjścia do refleksji nad istotą misji pedagogicznej. Jej formacja oparta na wartościach patriotycznych, systematyczne doskonalenie własnego charakteru oraz konsekwentna troska o sferę etyczną, sytuują ją w gronie postaci o wyraźnie ukształtowanej postawie niezłomnej, mogącej pełnić funkcję wzorca osobowego.

Aktywność Krahelskiej w obszarze działań niepodległościowych, harcerskich i społecznych, a także jej twórczość artystyczna i poetycka, wyraźnie wskazują, że zaangażowanie na rzecz wspólnoty narodowej oraz drugiego człowieka należy postrzegać jako moralne zobowiązanie, a nie jedynie dobrowolną formę aktywności. Jej życie i działalność podkreślają ponadto konieczność całościowego ujmowania procesu kształtowania osobowości, który nie powinien ograniczać się do jednego wymiaru, lecz uwzględniać harmonijny rozwój fizyczny, etyczny, duchowy, poznawczy oraz społeczny. Świadection życia Krystyny Krahelskiej stanowi niewątpliwie cenny i aktualny wkład w rozwój współczesnej refleksji pedagogicznej.

Słowa kluczowe: Krystyna Krahelska, Włodawa, patriotyzm, wychowanie, harcerstwo.

Bibliografia

- Borkiewicz A., *Powstanie warszawskie: zarys działań natury wojskowej*, Warszawa 1969.
- Grochowska M.M., Grzymała-Siedlecki B., *Krystyna Krahelska: Obudźmy jej zamilkły śpiew*, Warszawa 1996.
- Grochowska M.M., Tomecka B., *Niezłomna Warszawska Syrena, Opowieść biograficzna o Krystynie Krahelskiej, jej rodzinie i przyjaciółach*, Warszawa 2019.
- <https://www.sosnowica.naszabiblioteka.com/o-bibliotece/o-patronie>, dostęp: 24.04.2025.
- Krahelska H.I., *Opowieść o zwyczajnej dziewczynie*, Warszawa 1972.
- Krahelska H., *Opowieść o zwyczajnej dziewczynie*, Warszawa 1960.

Marynowicz-Hetka E., *Pedagogika społeczna jako obszar wiedzy i praktyki*, Warszawa 2006.

Radzimiński A., *Bohaterowie jako źródło wartości w edukacji historycznej*, Toruń 2012.

Skrzyniarz R., Wprowadzenie, „Biografistyka Pedagogiczna”, 2 (2017) nr 1, s. 9–12, DOI: 10.36578/BP.2017.02.01.

Wachowicz B., *Bohaterki Powstańczej Warszawy*, Warszawa 2014.

K. Krahelska, *O prababczynych pantofelkach*, „Rota”, 1994, nr 1/2, s. 110.

Taż, *Było tak dobrze, leniwie*, w: 1927–1944: *Zbiór wierszy Krystyny Krahelskiej*, oprac. B. Tomecka, Warszawa 2019.

